

Тема 1. Сутність та класифікація ресурсів підприємства

1. Ресурси підприємства: сутність та місце у системі управління суб'єктом господарювання.
2. Класифікація ресурсів підприємства.
3. Класифікація економічних ресурсів підприємства.

1. Ресурси підприємства: сутність та місце у системі управління суб'єктом господарювання

Ефективність діяльності підприємства у сучасних умовах залежить від багатьох різних факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Головним чинником, що впливає на ефективність управління підприємством, є ефективність управління його ресурсами. При цьому слід відзначити, що у сучасній економічній літературі досі не існує єдиної думки щодо визначення терміну «ресурси підприємства» та їх складу. Ресурси надходять на підприємство, використовуються для досягнення його цілей та дають результат, що схематично представлено на рис. 1.



Рис. 1. Місце ресурсів у системі управління підприємством

У зв'язку з цим вважаю необхідним детальніше розглянути зміст поняття «ресурси підприємства».

Категорія «ресурс» (від французького *resource* – засіб, запас, джерело доходу) має універсальний, міждисциплінарний та багатоаспектний характер. Даний термін зустрічається в понятійному апараті багатьох галузей знань.

Можемо зазначити, що **ресурси** - фундаментальне поняття економічної теорії, що означає джерела, засоби забезпечення функціонування підприємств на відповідних ринках з визначеною ними метою.

2. Класифікація ресурсів підприємства

У зв'язку з багатограним характером поняття «ресурси», що відбиває їхнє походження, з одного боку, і господарську, економічну значущість — з іншого, розроблена й широко застосовується їх класифікація:

I. Класифікація ресурсів за походженням:

— ресурси природних компонентів — вид ресурсу з компонентами ландшафтної оболонки, це - мінеральні, кліматичні, водні, рослинні, земельні, ґрунтові, тварини світу.

— ресурси природно-територіальних комплексів. На даному рівні враховується комплексність природно-ресурсного потенціалу території, що впливає з відповідної комплексної структури самої ландшафтної оболонки.

II. Класифікація за видами господарської діяльності - здійснюється за ознакою матеріального виробництва, зокрема промислового і сільськогосподарського виробництва:

— ресурси промислового виробництва - ця підгрупа включає всі види сировини, що використовуються у промисловості. Через дуже велику розгалуженість промислового виробництва, наявність численних галузей, що споживають різні види ресурсів і відповідно висувають до них різні вимоги, види природних ресурсів диференціюються таким чином:

- енергетичні, до яких відносяться різноманітні види ресурсів, що використовуються на сучасному етапі розвитку науки і техніки для виробництва енергії (пальні корисні копалини — нафта, вугілля, газ, уран, бітумінозні сланці, гідроенергоресурси — енергія вільно падаючих річкових вод, припливно-хвильова енергія морських вод тощо, джерела біоконверсійної енергії — використання паливної деревини, виробництво біогазу з відходів сільського господарства, ядерна сировина, що використовується для одержання атомної енергії);

- неенергетичні, які включають підгрупу ресурсів, що постачають сировину для різних галузей промисловості чи беруть участь у виробництві за умови технологічної необхідності (корисні копалини, води, використовувані для промислового водопостачання, землі, зайняті промисловими об'єктами та об'єктами інфраструктури, лісові ресурси, що постачають сировину для лісохімії і будівельної індустрії, рибні ресурси відносяться до даної підгрупи умовно, тому що нині видобуток риби й обробка улову носять промисловий характер);

— ресурси сільськогосподарського виробництва поєднують види ресурсів, що беруть участь у створенні сільськогосподарської продукції (агрокліматичні - ресурси тепла й вологи, необхідні для вирощування культурних рослин чи випасу худоби, земельні ресурси - земля та її верхній шар - ґрунт, що володіє унікальною властивістю відтворювати біомасу, розглядаються і як природний ресурс, і як засіб виробництва в рослинництві, рослинні кормові ресурси біоценозів є кормовою базою худоби, що випасається, водні ресурси - води, що використовуються в рослинництві для зрошення, а у тваринництві - для водопою і утримання худоби).

III. Класифікація за ознакою вичерпності. Під час обліку запасів ресурсів і обсягів їх можливого господарського вилучення використовують дані про вичерпність запасів. За цією ознакою ресурси поділяються на вичерпні, невичерпні, відновлювальні та не відновлювані та відносно відновлювані:

— вичерпні ресурси — це ті, що утворюються в земній корі чи ландшафтній сфері, але обсяг і швидкість їхнього формування вимірюються за геологічною шкалою часу. У той же час потреби в таких ресурсах з боку виробництва або для організації сприятливих умов існування людського суспільства значно перевищують обсяг і швидкість природного відтворення. Внаслідок цього неминуче настає виснаження запасів природних ресурсів;

— невичерпні, до яких відносяться кліматичні та водні ресурси. Нарощування використання якогось із ресурсів понаднормово спричиняє різні зміни в інших ресурсних групах і зміни їхньої інтегральної сукупності, що завжди супроводжуються втратою якихось ресурсних груп, на які було розраховано господарство. Так, надмірна експлуатація водних ресурсів річкового басейну призводить не лише до нестачі води для ведення господарства в розташованих нижче ділянках і басейнах, до виснаження рибних та інших морських ресурсів, а й різко впливає на рослинність, тваринний світ і навіть на клімат навколишніх територій, що, у свою чергу, погіршує умови життя людей.

— до відновлюваних ресурсів належать ресурси рослинного і тваринного світу. Вони відновлюються досить швидко, і обсяги природного відновлення можна точно і достовірно розрахувати. Тому при організації господарського використання накопичених запасів деревини в лісах, травостою на луках чи пасовищах, промислу диких тварин у межах, що не перевищують щорічне відновлення, можна цілком уникнути виснаження ресурсів;

— невідновлювані, до яких відносять усі види мінеральних ресурсів, або корисні копалини. Вони постійно утворюються в надрах земної кори та в результаті безупинного процесу рудоутворення, але масштаби їхнього нагромадження настільки незначні, а швидкість утворення вимірюється багатьма десятками і сотнями мільйонів років, що практично їх враховувати в господарських розрахунках не можна;

— відносно відновлювані. Деякі ресурси хоча і відновлюються в історичні відрізки часу, але відновлювані обсяги значно менші за обсяги господарського споживання. Саме тому такі види ресурсів виявляються дуже «вразливими» і вимагають особливо ретельного контролю з боку людини і держави. До відносно відновлюваних ресурсів відносяться і дуже дефіцитні природні багатства, такі як продуктивні орнопридатні ґрунти, ліси із деревостоями спілого віку, водні ресурси в регіональному аспекті.

3. Класифікація економічних ресурсів підприємства

У теорії і господарській практиці сформувалося досить чітке уявлення про склад економічних ресурсів підприємства. **До складу економічних ресурсів звичайно включають:**

- трудові ресурси;
- нематеріальні ресурси;
- інформаційні ресурси;
- фінансові ресурси;
- матеріальні ресурси, які складаються з основних фондів (засобів) і оборотних активів.

Трудові ресурси чи персонал підприємства – це сукупність фізичних осіб, які знаходяться з підприємством як з юридичною особою у відносинах, регульованих КЗПП України й іншими правовими актами про трудову діяльність і наймання.

Трудові ресурси чи персонал підприємства утворюють трудовий колектив працівників з визначеною структурою відповідно до структури виробництва, форми власності й організаційного устрою конкретного підприємства.

Трудові ресурси є головним ресурсом будь-якого підприємства, від кваліфікації і продуктивності праці яких залежать багато в чому результати господарської діяльності, досягнення поставлених цілей, здатність підприємства вигравати в конкурентній боротьбі. Відмінність таких ресурсів від інших видів ресурсів фірми полягає в тому, що кожен найманий робітник може відмовитися від запропонованих йому умов і вимагати зміни умов праці і модифікації неприйнятних, з його точки зору, робіт, перенавчання іншим професіям і спеціальностям, може, нарешті, звільнитися з підприємства за власним бажанням. Витрати на персонал, які включають витрати на оплату і праці, житло, соціальний захист працівників, професійне навчання, культурно-побутове обслуговування і податки, пов'язані з використанням робочої сили, займають друге місце в структурі витрат підприємства після матеріальних витрат виробничого підприємства.

Персонал підприємства має визначені кількісні, якісні і структурні характеристики.

Кількісна характеристика персоналу підприємства в першу чергу вимірюється такими показниками, як облікова, явочна і середньосписочна чисельність працівників.

Облікова чисельність працівників – це показник чисельності працівників облікового складу на певну дату з обліком прийнятих і звільнених за цей день працівників.

Явочна чисельність – це розрахункова кількість працівників облікового складу, які повинні з'явитися на роботу для виконання виробничого завдання.

Середньосписочна чисельність – це розрахункова кількість працівників за певний період, наприклад, місяць, рік і використовується для розрахунку інших економічних показників, у т.ч. продуктивності праці. Середньосписочна чисельність працівників за місяць розраховується шляхом підсумовування чисельності працівників облікового складу за кожний календарний день місяця і ділення на кількість днів у місяці.

Крім зазначених показників, кількісна характеристика трудового потенціалу підприємства може бути представлена й іншими показниками, у т.ч. фондом ресурсів праці в людино-днях чи у людино-годинах.

Якісна характеристика персоналу підприємства визначається ступенем професійної і кваліфікаційної придатності її працівників для досягнення поставлених цілей.

Структурна характеристика персоналу підприємства визначається складом і кількісним співвідношенням окремих категорій і груп працівників. Тут можна виділити: основні, допоміжні, підсобні й обслуговуючі працівники; робітники та службовці; керівники, фахівці і службовці; постійні, тимчасові і сезонні тощо.

Нематеріальні активи – частина майна підприємства, яка характеризує об'єкти інтелектуальної власності й інші аналогічні права, що належать підприємству.

Нематеріальні активи формуються в міру необхідності. В умовах ринкової економіки усе більше підприємств у складі своїх активів має нематеріальні активи, до яких належать патенти, комп'ютерні програми, різні ліцензії, сертифікати на право здійснення діяльності чи користування яким-небудь майном, винаходи, ноу-хау, права власності на землю тощо.

Інформаційні ресурси – сукупність внутрішньої і зовнішньої інформації, яка необхідна керівництву підприємства, а також усім його службам і підрозділам для досягнення поставленої мети й очікуваних результатів.

Внутрішня інформація формується в процесі здійснення господарської діяльності. **Вона поділяється на:** оперативну інформацію, облікову і планову. **Основними джерелами внутрішньої інформації** є дані управлінського і фінансового обліку підприємства, а також матеріали оперативного диспетчерського обліку.

Зовнішня інформація надходить на підприємство з різних джерел, у т.ч. із законодавчих актів, постанов і рішень державних та місцевих органів влади, судових та інших органів правової системи, даних статистичних органів, газет, журналів, матеріалів науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів та ін.

Інформація формує основу для аналізу господарської діяльності, розробки оперативних, поточних і стратегічних прогнозів та планів. Тому збиранню, аналізу і використанню інформації необхідно приділяти найпильнішу увагу.

Фінансові і матеріальні ресурси підприємства буде розглянуто у лекціях 2 та 3.